

Aan de leden van de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen
Tweede Kamer der Staten Generaal

Amsterdam, 5 februari 2016

Betreft: AO Emancipatiebeleid 10 februari 2016

“De basis van mijn emancipatiebeleid ligt in de overtuiging dat rechten van vrouwen en van lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuelen en transgenderpersonen onvervreembare mensenrechten zijn”, zo schrijft minister Bussemaker in haar brief van 21 januari jl. Het VN-Vrouwenverdrag gebiedt de Nederlandse overheid om de rechten van vrouwen niet alleen 'de jure', maar ook 'de facto' te waarborgen. Met de in september 2015 gepresenteerde 'Agenda voor de Toekomst: van 2015 naar 2025'¹ heeft het Nederlandse maatschappelijk middenveld de verbinding gemaakt tussen het VN-Vrouwenverdrag en de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties. In deze brief vergelijken wij de stand van het Nederlandse emancipatieproces met drie stippen op de horizon zoals geformuleerd in de Agenda voor de Toekomst.

Werk en zorg

De Agenda voor de Toekomst stelt het volgende doel:

“In 2025 zijn mannen en vrouwen in gelijke mate economisch zelfstandig en zijn werk- en zorgtaken eerlijk verdeeld.”

Economische zelfstandigheid is volgens minister Bussemaker de eerste stap naar gelijke loopbaanmogelijkheden voor vrouwen en mannen. Atria juicht het toe dat zij daarom met regionale partners deals sluit om zoveel mogelijk vrouwen die eerste stap te laten zetten. Helaas blijft Nederland ten gevolge van zijn anderhalfverdienersmodel ook een beetje hangen in die eerste stap: de loopbaanmogelijkheden voor mannen blijven veel groter dan die voor vrouwen.

De winst van ons anderhalfverdienersmodel is dat vrouwen tenminste geen 'Second Shift'² naast een voltijdse 'First Shift' hebben, zoals dat in de Verenigde Staten het geval is volgens de toonaangevende emancipatie-onderzoeker Arlie Hochschildt. Maar in beide landen zit de ongelijke verdeling van de onbetaalde zorg de emancipatie in de weg.

De uitbreiding van het kraamverlof voor vaders van twee naar vijf dagen zal, hoewel een stap in de richting, niet voor een omwenteling gaan zorgen. Mannen die vader worden blijven 'dus' voltijds werken, en hun partners gaan 'dus' in deeltijd werken, want vijf dagen kinderopvang willen de meeste ouders niet en de kwaliteit van de tussen- en buitenschoolse opvang laat vaak te wensen over.

Als de kinderen grootgebracht zijn, komt in veel gevallen de mantelzorg voor de ouders. Mantelzorg voor ouders komt relatief vaak op de schouders van in deeltijd werkende dochters terecht.³ Uw Kamer heeft recent een motie⁴ aangenomen waarin u het kabinet vraagt om een integrale visie op mantelzorg samen met de betrokken departementen (Financiën, SZW, VWS). In deze motie ontbreekt OCW als het departement waar het emancipatiebeleid huist. En de motie⁵ waarin gevraagd wordt om de gevolgen van de decentralisaties voor de economische zelfstandigheid van vrouwen in kaart te brengen is verworpen.

In de Bijlage bij de Voortgangsbrief Emancipatiebeleid wordt onder het kopje 'Gendersensitief beleid bij gemeenten' aangekondigd dat het kabinet na de arbeid & zorgbijeenkomst in 2016 uw Kamer een brief zal doen toekomen over "de ontwikkelingen en de toekomstperspectieven rond het thema arbeid en zorg".

Atria bepleit dat het kabinet hierin ook een integrale emancipatievisie presenteert hoe Nederland in het komende decennium het anderhalfverdienersmodel achter zich kan laten en in de buurt kan komen van een eerlijke verdeling tussen vrouwen en mannen van werk- en zorgtaken.

Een onderbelicht aspect in de brief van minister Bussemaker is de 'emancipatie in de robotsamenleving'.⁶ Dit aspect is cruciaal voor effectief arbeidsmarktbeleid op middellange termijn. Het World Economic Forum heeft onlangs in een prognose voor 2020 gewaarschuwd dat de robotisering vooral zal leiden tot een sterke afname van 'middelbare' kantoor- en administratieve banen. Banen waarin vrouwen oververtegenwoordigd zijn (in het Nederlandse geval vaak als 'halve verdiener'). De kansen liggen juist in de zogenaamde STEM⁷-banen. Banen waarin vrouwen ondervertegenwoordigd zijn.

Deze ondervertegenwoordiging begint met de relatief geringe aantallen vrouwen die kiezen voor een technische opleiding. Maar naast geringe instroom is er ook een grote uitval: van de vrouwen met een technische opleiding werkt 70% niet in een technisch beroep⁸. Mogelijk leidt het feit dat het aandeel vrouwen in technische beroepen en sectoren meestal onder het drempelniveau van de 'kritische massa' (circa 30%) blijft ertoe dat de arbeidscultuur 'masculien' blijft, waardoor een deel van de vrouwen met een technische opleiding na verloop van tijd weer uitstroomt.

Atria bepleit dat de emancipatie-ambities met betrekking tot 'vrouwen & techniek' flink verhoogd worden, zoals wij vorig jaar omschreven hebben in 'Atria's visie op de Robotsamenleving 2025' (zie bijlage). Het komt erop neer dat we ernaar moeten streven dat vrouwen de helft gaan vormen van de technische (STEM & ICT) opleidingen en beroepen. Daarom stelt Atria voor dat minister Bussemaker een Commissie 'Emancipatie in de Robotsamenleving' instelt. Deze Commissie heeft tot taak om aanbevelingen op te stellen hoe we in Nederland meer vrouwen in technische opleidingen krijgen. Maar vooral ook hoe we meer vrouwen in technische beroepen kunnen behouden en laten doorstromen naar posities waarin ze kunnen meebeslissen over de inrichting van de toekomstige robotsamenleving. Vanzelfsprekend kan Atria in samenwerking met de VHTO deze Commissie ondersteunen.

Geweld tegen vrouwen en meisjes

De Agenda van de Toekomst stelt het volgende doel:

“In 2025 is geweld tegen vrouwen substantieel verminderd en loopt Nederland wereldwijd voorop met zijn preventieve aanpak van gendergerelateerd geweld”.

Minister Bussemaker staat in de brief en in haar recente optredens in de media pal voor het recht op veiligheid van vrouwen en meisjes, zowel in de publieke ruimte als in de privésfeer. Toch wordt Nederland vanuit het CEDAW-comité bekritiseerd om zijn genderneutrale aanpak van huiselijk en seksueel geweld.⁹

Op 1 maart treedt het Verdrag van Istanbul in werking. Het Verdrag van Istanbul verplicht de Nederlandse overheid om te erkennen dat geweld tegen vrouwen, anders dan alle andere vormen van geweld in huiselijke kring, krachtens het verdrag als een vorm van discriminatie op grond van sekse en 'gender' geldt. Om die reden verplicht artikel 6 van het verdrag tot de ontwikkeling van een gendersensitief beleid op alle aspecten van het beleid gericht op preventie en bestrijding van het geweld tegen vrouwen.

De minister acht het van het grootste belang dat het maatschappelijk debat over geweld tegen vrouwen en meisjes gevoerd wordt “aan de hand van feiten en de juiste informatie” (blz. 2). De eerste stap die hiervoor gezet moet worden is dat de 'prevalentie' van geweld tegen vrouwen in Nederland gemeten gaat worden conform de vereisten die het Verdrag van Istanbul stelt. Dat is op dit moment nog niet het geval.

Voor een nadere uitwerking van de consequenties van het Verdrag van Istanbul voor het Nederlandse beleid verwijs ik naar de brief die Atria heeft gestuurd aan de Kamercommissie VWS ten behoeve van het AO Geweld in Afhankelijkheidsrelaties op dinsdag 9 februari 2016.

Atria doet een beroep op minister Bussemaker voor het instellen conform artikel 10 van het Verdrag van een stevig coördinerend orgaan en een nationaal 'mechanisme' in samenwerking met de relevante NGO's en kennisinstituten om de gendersensiviteit van het beleid te waarborgen.

Een nog onderbelichte vorm van geweld tegen vrouwen en meisjes is Cybergeweld. Vooral vrouwen van onder de 25 jaar worden hier slachtoffer van. In het najaar van 2016 zal Atria een onderzoek over Cybergeweld presenteren en komen met aanbevelingen.

Vertegenwoordiging

De Agenda voor de Toekomst stelt het volgende doel:

“In 2025 zijn besluitvormende posities evenredig verdeeld tussen mannen en vrouwen en naar maatschappelijke diversiteit”.

Ook bij het emancipatiethema Vrouwen naar de Top is het belangrijk dat de discussie gevoerd wordt aan de hand van feiten en de juiste informatie. In het onderzoek *Internationale voorbeelden beleid Topvrouwen*¹⁰ heeft Atria het beleid in de ons omringende landen onder de loep genomen. Ook in die landen kampt men met een *gender gap* aan de top. Overal werken vrouwen min of meer even vaak als mannen, zijn zij inmiddels hoger opgeleid dan mannen, maar op de echte machtsposities (zoals Raden van Bestuur en hoogleraarschappen) zijn vrouwen toch weer ondervertegenwoordigd. Dit laat zien dat de deeltijdfactor niet een afdoende verklaring biedt voor de Nederlandse status quo.

De neiging bestaat overal om speciale trajecten te ontwikkelen voor vrouwen, zoals mentoring, empowerment, aandacht voor work-life balance. Veel belangrijker is dat we onderkennen dat de ondervertegenwoordiging van vrouwen een kenmerk van het ‘systeem’ is, en niet een kenmerk van individuele vrouwen. Daarom is het een goede zaak dat minister Bussemaker heeft aangekondigd onderzoek te laten doen naar de 'black box' van de benoemingen van topbestuurders in het bedrijf.¹¹

Atria bepleit dat dit onderzoek wordt vormgegeven naar model van onderzoek van de Britse Equality and Human Rights Commission en de dissertatie van dr. Marieke van den Brink met de veelzeggende titel ‘Behind the Scenes of Science: Gender practices in recruitment and selection for full professors’.

Atria heeft op 5 februari jl. een onderzoek gepresenteerd naar de ondervertegenwoordiging van vrouwen in de gemeenteraad. De gemeenteraad is het meest ‘scheve’ politieke orgaan in ons bestel: slechts 28% van de gemeenteraadsleden is een vrouw. Ter vergelijking: tot 2010 hanteerde het kabinet nog een streefcijfer van minimaal 45% vrouwen in de raad.

Uit het onderzoek van Atria blijkt dat vrouwen (vooral vrouwen jonger dan 40 jaar) relatief vaak tussentijds uitstromen, onder andere als gevolg van een weinig inclusieve en efficiënte vergadercultuur. Als bezwarende factoren worden extreme profileringsdrang ten koste van anderen en haantjesgedrag genoemd.¹²

De ondervertegenwoordiging van vrouwen in de lokale politiek is niet alleen zorgelijk vanuit een democratisch principe van evenredige vertegenwoordiging. Juist nu belangrijke emancipatie-onderwerpen als mantelzorg en geweld tegen vrouwen ‘gedecentraliseerd’ zijn, is het van belang dat vrouwen goed vertegenwoordigd zijn op lokaal politiek niveau.

Atria bepleit dat het kabinet (met name BZK en OCW) op landelijk niveau en partij-overstijgend trainings- en profileringsplatforms voor vrouwelijke (potentiële) gemeenteraadsleden ondersteunt. Naar analogie van Vrouwen naar de Top kan gedacht worden aan herinvoering van een landelijk streefcijfer voor 2018 en 2022 met een Commissie die de monitoring bewaakt en die onderzoekt hoe de diversiteit in dit systeem bevorderd kan worden.

CSW 60 (14-24 maart 2016)

Tot slot keren we terug naar de internationale emancipatie-agenda en de mensenrechten “die continu moeten worden beschermd en bewaakt, ook gegeven opkomend conservatisme en fundamentalisme in de internationale context”, zoals minister Bussemaker in haar brief schrijft. De door de minister geschetste internationale context is zeer evident binnen de VN Commission on the Status of Women.

De aanstaande zestigste zitting van de VN Commission on the Status of Women (CSW60) komt bovendien op een beslissend moment, waarop de wereld geconfronteerd wordt met de grootste vluchtelingenstroom

sinds de Tweede Wereldoorlog. Deze stroom is op gang gebracht door zowel oorlog en conflict, als klimaatverandering, verschijnselen die vrouwen en kinderen disproportioneel raken. Minder vrouwelijke dan mannelijke vluchtelingen bereiken uiteindelijk een veiliger plek. Persoonlijke omstandigheden als zwangerschap, borstvoeding, menstruatie of de zorg voor kinderen, kunnen de reis voor vrouwen extra bemoeilijken. Daarnaast lopen zij meer gevaar onderweg te maken te krijgen met (seksueel) geweld, uitbuiting en mensenhandel. Atria pleit daarom voor speciale aandacht bij de onderhandelingen voor de kwetsbare positie van vrouwelijke vluchtelingen, zowel tijdens de vlucht zelf, als bij de opvang in Nederland en in landen die als veilig worden beschouwd. Daarnaast is het van belang dat vrouwen actief worden betrokken bij vredesprocessen, in overeenstemming met VN-resolutie 1325 over 'Vrouwen, vrede en veiligheid.'

Een ander punt dat belangrijk is voor onze geloofwaardigheid in internationaal verband is de bijdrage van Nederland als één van de rijke landen aan het klimaatvraagstuk. Ook deze kwestie vraagt, aansluitend bij het hoofdthema van CSW60 ('De empowerment van vrouwen in relatie tot duurzame ontwikkeling'), om een gendersensitieve benadering. Cruciaal bij de bestrijding van klimaatverandering is de invloed van vrouwen en meisjes; zo kunnen zij van primaire slachtoffers van klimaatverandering uitgroeien tot *agents of change*. Belangrijk hierbij is dat vrouwen in hun rol als leider, wetenschapper, ondernemer en voedselproducent worden gesteund en betrokken bij besluitvormingsprocessen en de ontwikkeling van nieuwe technologieën m.b.t duurzaamheid.

Gegeven bovenstaande hoofdthema's en de groeiende invloed van een conservatief machtsblok binnen de CSW, is Atria benieuwd naar de inzet van minister Bussemaker – mede in relatie tot het voorzitterschap van de Europese Unie – tijdens de komende CSW in maart 2016.

Atria bepleit een stevige inzet van Nederland als voorzitter van de Europese Unie tijdens de komende CSW zodat de uitgangspunten van het VN-Vrouwenverdrag en het Beijing Platform for Action ferm overeind blijven staan. Atria beveelt u aan om een Algemeen Overleg over de CSW60 te houden voor een terugrapportage van minister Bussemaker over de bereikte resultaten.

Met vriendelijke groet,

Dr. Renée Römkens

Directeur/bestuurder Atria, Kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis

Noten, verwijzingen en links

¹ Zie http://www.atria.nl/epublications/IAV_B00111082.pdf#search=%20agenda%20voor%20de%20toekomst

² Arlie Hochschildt (1989), The Second Shift.

³ Noot Atria (2016)

⁴ TK 30 169, nr. 54.

⁵ TK 30 169, nr. 47.

⁶ Zie

http://www.atria.nl/epublications/IAV_B00110961.pdf#search=%20%20atria%27s%20visie%20op%20de%20rochtsamenleving

⁷ STEM = Science, Technology, Engineering & Mathematics.

⁸ VHTO/Atria Factsheet Meisjes en vrouwen in bèta, techniek en ICT, 2015.

http://www.atria.nl/epublications/IAV_B00110943.pdf#search=%20%20%20factsheet%20meisjes%20en%20vrouwen%20in%20beta

⁹ Zie Unfinished Business, Shadow Report for List of Issues & Questions by Dutch NGO's, January 2016.

Verwezen wordt naar CEDAW/C/NLD/CO/5 para. 26.

¹⁰ Zie

http://www.atria.nl/epublications/IAV_B00111159.pdf#search=%20%20%20%20Internationale%20voorbeeld%20beleid%20Topvrouwen

¹¹ TK 30 420/32 637, nr. 227, blz. 13.

¹² Zie ook Trouw, Vrouwelijke raadsleden snel weer weg, 5 februari 2016.